

3 Nafwerstads Pastorat i Bullarns Härad.

Bullarns-Härad eller Skeprede (ty så kallades Häraderna fordomdags, hälst the måste utrusta en Skiärbåt eller litet Skepp med så många årar ock Manskap, som Häradet war stort til i Leding, thet är Krig) kallades i gamla dagar (som än ses af Bref ock Documenter) Bordalen, i the yngre Borellen ock i the senare Tijder Bollern. Förer i Sigillet en Otter eller Bjur med en fisk i munnen. (*) Igenom detta Härad rinner en stor lång Siö, Bullare-Sjön eller Bullarewatnet kallad, som är en stilla stående Siö, helt nedrig under diupa Dalar ock höga Bärg på bägge Sidor, i hwilken flyta många Bäckar stora ock små, ock i the samma stå en hop sqwalte-Qwarnar. Then största ock namnkunnigste Bäck eller Ström här ibland är Kiönne-Å, som flyter igenom ett stort Fiäll, kalladt Kiönne-Fiäll, medelst en Ört Tiörning, som ther til en stor Myckenhet växer ock af fattigt folck brukas i Stället för Humble, men är grufwelig stark ock gör en strax galen i hufwudet, dock wid god handtering är intet skadelig at bruka i swår Tijd för Humbla, thet goda här warande Hushållerskor practicerat ock betient sig af til Arbets-Folcket.

Thenna Tiörning (som ock kallas Pors) växer på ett slags Stiälckar, likasom grofft Liugn. Om Wären plockas Tiörningen med thess små knoppar af Stiälckarna, til utseende såsom små spåda Furu-kottar, hwilka om Sommaren utspricka effter theras Art ock Natur, ja liksom blomstras, hwarpå om Hösten then samma wisar sig i små trinna Frö, hwilka kallas Pors ock drickat ther af, som blir grufweliga starckt ock brukas allenast af fattigt Folck, kallas Pors-Öl.

Könne-Å har sin utgång från Korn-Sjöen, som på wissa Ställen skiljer Krokstads-Sockn från Nafwerstads-Sockn samt Töfftledals-

---

(*) Sigillet står p. 247

Sockn på Dal från Nafwerstad uti Öster ock Nordost. I thenna namnkunniga Kiönne-Å är allenast en Såg-Qwarn, merendels förfallen, löpandes Norr ut igenom Långewalds-Älfwen, belägen mitt i Bullare-watnet, hwaröfwer ligger en stor Bro för resande från Dals-Land til Stranderna ock en del Socknens Almoge til ock från Kyrckan, boende på andra Sijdan om watnet.

I samma Långewalds-Ström har Borg-Mästaren i Strömstad Herr Jacob Strömdahl 1740 låtit upresa en kostbar Såge-Qwarn, utan twifwel med god Nytto, men eljest finnes inga Sågar eller Miöl-Qwarnar i sielfwa Bullare-Siöen.

Bullare-watnet är delat uti 2:ne Siöar, thet Södre ock Norre: thet förra har sin Början wid Wass-Änden i Swarteborgs-Sockn ock Foss Giäl ock ändas wid Långewalds-Broen Norr ut 2 Mijlar långt: Thet senare eller Norre Bullare-watnet sträcker sig från Langelands-Älfwen Norr ut til Norska Gräntzens Tull-Platz Wasböen $\frac{3}{4}$ Mijl, men sedan har sin Communication igenom Enninge-Dalen med Ide-Fiolen wid Fridrichshald, hwaräst Salt-Hafwet i Norrige tar sin Början på thenna Sijdan.

Men Bordalen synes hafwa fått sitt Namn i förstonne af Bräder, them the Norska kalla Bor eller Bol/ emedan i thess Strömar warit fordom ock än äro (som förbemält är) en hop Såge-Qwarnar, särdeles tå Skogarne woro i Flor, men i Feigder ock genom mycket kolande tämmeligen utödde nu förtiden, hwarifrån mångfaldiga Bol eller Bräder flåtades alt igenom Yde-Fiolen til Fridrikshald. Här utaf har än en Rote i Nafwerstads-Sockn sitt Namn ock kallas Bordals-Roten: Men hwaraf Bollerns-Härad är kallad Borellen, kan jag ingen kundskap få. Men at thet nu kallas Bullern, torde wara af thet myckna bullrande i Skogen med högge, eller för thet Folket ther uppe i Fiällen boende, som fordom warit mycket bullersamt, trätt ock slagits, så at the warit mer wid Ting, än eljest andra.

Men innan jag går vidare, wil jag berätta, at uti then förbemälte Korn-Siöen är en stor Ö kallad Flötemarcks-Öen kringfluten, hafwande 2:ne utlopp neder åt Kiönne-Å, thet ena kallas Stensund, thet andra Upsund, söder om Öen: På thenna Flötemarcks-Öen berättas hafwa i forna Tijder bodt 2:ne Jungfruer. Rudera effter the-ras Bygning synes ännu ock 2:ne fulkomna Stenar upreste wid Tomten: På then ena Stenen står uthuggit D. B. ock på then andra E. B. likasom the warit Systrar, then ena Dorothea Bagge ock then andra Elsa Bagge, hälst samma Tomt kallas än i dag Bagge-Tomten, antingen effter thessa Jungfrurs Namn, eller af thetta Folket,

som kallades Baggar eller Nord-Baggar.

Angående nu sielfwa Nafwerstad, så gräntzar thet söder ut til Swarteborgs-Sockn, södost ock öster til Krokstad, nordost til Wärmelands Dal ock Yde Pastorat wid Fridrichshald ock helt Norr til Edinge-Dalen i Norrige, med norwästra Sijdan til Lurs Sockn, med wästra til Tanum ock til Qwille med södwästra kanten; Thet består af Hemman ock 2:ne små Socknar, Nafwerstad ock Mo, men fordom af 3:ne nemligen Edingedalen til, som gick ther ifrån med alla Prästebol ock Rättigheter, tå Landet efter Pacta pacis blef Swänkt ock refwadt, men nu torde effter sidsta Freds-Fördraget komma at återställas.

Thetta Nafwerstad har utan twifwel fädt sitt Namn af Näfwer, hälst i forna Tijder efter Sägn deponerades stort quantum Näfwer af Uplänningarne på Dal emot saltsjö-Fisk, såsom ett Nederlag ock kallas i gamla Jorde-Bref Näfwerstad.

Men Mo kyrcka, belägen $\frac{3}{4}$ Mijl från Moderkyrckan på en slätt Sandmo, synes ther af fädt sitt Namn; ty Mo betyder en Marck, som är torr ock ofruktsam, såsom Fägre-Mo, Wärma-Mo i Småland eller ock en Skog på en slätt Sandmarck liksom här.

Så wäl i Nafwerstad som i Mo Kyrcka står ännu Mariae Beläten, men gamla ock helt förfalne ock är troligt therföre, at these Kyrckor warit til thetta Helgon inwigde.

Nafwerstads-Kyrcka är mycket gammal af Sten bygd ock warit i Ofreds-tider mycket förfallen. Men i sal. Kyrckoherden Per Giäddas tijd, som ther war öfwer 40 år, dock aldramäst af then nu warande Kyrckoherden hans k. Son Herr Gude Giäddas stora Flijt är hon wäl utstofferad med Målning öfwer alt samt med ett Trä-Torn wäl försedd, ther i hänger en stor klart liudande Klocka, utan någon Skriffth uppå, men säges wara förärad af en rik Bonde på Norsem, som henne låtit strax ther wid gården stöpa uti en stor diup grop, som kallas än i dag Klocke-Backen.

Men Mo Kyrcka är en lijten Träkyrcka bygd för Kyrckans Medler 1664 igenom tå warande Kyrckoherde Jörgen Jansson ock Kyrckewärden Frantz Gudesson i Grimmeland, belägen på ett Skatte-Hemmans Fresslannas Ägor. År 1729, igenom nu warande Kyrckoherde Giäddas ock Kyrcko-Inspectoren Johan Wolf dauers goda föranstaltande, försedd med en liten skön Klocka, på hwilken fins thenna Skriffthen:

Saluator Mundi & Gloria in excelsis Deo:

Kring Brädden stå thessa versar:

Hörer tu mitt Rop ock Liud, Lyfft titt Hierta up til Gud.
Gack til Kyrckan/ fall ther ned/ Hör Guds ord,
siung/ läs ock bed.

Guten af Arvid Böök.

Inga Graf-Stenar eller Epitaphier finnas ther wid Kyrckorna, emedan inga Härskaper ha ther fordom bodt, utan allenast gemene Bönder, utom Läns-Mannen, som har mycket hos them til at säga: dock wil ej förgäta at berätta, huru som 1731 en Capitain på Lieutenants-Bostället Wästersäter, i Swarteborgs-Sockn belägit, wid Namn Johan Baptista Pinello, född Catholic uti Italien, men nu en god Lutheran, har af egna Medel bekåstat en ny wäl målad Altare-Tafla ock Predike-Stol och förärt til Mo-Kyrcka, tijt han för wägens korthet mäst reste ock bewistade Gudstiensten, så länge han ther bodde.

I Stället för thenna Mo kyrcka, innan hon blef upbygd, säges hafwa fordom warit ett Capell på östra Sijdan om Bullare-watnet, belägit på Ramwetz-Moen, som nu är med Liung öfwerwuxen ock synes nu intet annat än en stor Stenhop, dock teckn til gamla Graf-Ställen, genom the många smala upreste Stenar: hafwandes man funnit på samma Platz en stor Nyckel af Järn, hwilken än är i behåld på en Gård Ulsröd ock brukas til Bo-Nyckel, som förmenas ha warit Kyrcke-Nyckelen til Capellet.

I thetta Giäl finnas Qwarlefwor af ett Kongligt Slott, som kallas än i dag Olsborgs-Slott, beläget på ett rundt högt Bärg 1/8 Mijl från Nafwerstads-Prästegård eller kyrcka strax ned wid Bullare-watnet; ty ther synes än Ingången, hwar Porten har warit, grunden til Slotts-Muren, samt öfwerst på Bärags-kullen en grund murad stor Källare i Jorden grafwen, thet jag alt med egna ögon sedt, beledsagad af Herr Kyrckoherden Giädda.

Thetta Slott blef uprättadt eller förbättradt i thet krig, som war 1502 uti K. Johans Tijd af Dannemarck, tå wåre Swänske grasserade här i Wijkorna ock hade sitt Retirade, wärn ock försvar här på, efter thess äröfring; Men tå the en Jule-Affton hade efter wanligheten med Jule-drick ock god Mat sig, mer än eljest, wäl plägat, kom K. Johans Befalnings-Man Otto Rudt eller Rud på Norska, från Bahus med ett Partie klädt i hwita Skiorter ock emot allas Förmodan äröfrade Slottet ock tog thet tillbaka, som lätt kunde ske, tå the på Slottet warande woro wäl beskänckte: Slotts-Herren retirerade sig wäl i thetta Allarm på ett Torn ock försvarade sig med Sten, thet längsta han kunde, men måste omsider gifwa sig.

Thetta Olsborgs-Slott är altså ingalunda Elfsborg efter Herr Cederbours Tancka (e) icke eller hette han Otto Råd, som han skrifwer, utan Rud, ty Meursius berättar om honom sålunda in Hist. Danica (f) Men Professor Holberg än bredare (g)

Kong Johan uti Norrige tyckte så wäl här om, at han gaf sin Befalnings-Man eller som han nu kallas, Landshöfdinge eller Länshöfdinge Otto Rudt thetta Slott til ewärdelig Ägendom, hwar om Prof. Holberg (h).

På thetta Slott har bodt en Slotts-Fogde 1418, som kan ses af en gammal Pergaments Resolution gifwen Stockholm af Kong Gustav 1530, är wäl swår at läsa, dock wil then här införa Ord från Ord.

”Wi Gustaff medh Guds Nåde Swerie och Göta Konung, Göre witterligt, at tenne brefwihafwaren Reder Eriksson hafwer lagliga beredt för oss hwad Tidh vår Foget på Olsborg Nilss Rinnesson tog ifrån han någon Jordh och Åhle-fiske, then tidh wi Norkin ifrån vår rätta fiende Kong Christen Stiure medh wälduga hand ifrån tagit hadde och tå wi samma tidh Olsborg odilgat hafwer och förb:de Reder Eriks Son nu de bref och godh skiäl bewisa, at så denne Jordh och Åhlefiske war och är hans rätte Arf och egit: hafwe wi af synnerlig Gunst och Nåde unt och tillåtet, som wi och nu medh thetta vårt närwarande öppna bref, unne och tillåte, at han må och skal behålla förda hans Ärfdejordh och Åhle-Fiske, förbiudande allom, som för våra skuhl ueta och skola göra och låta, at the förb:de Reder Eriksson här emot något förfångh göra och mot vårt öppna bref förb:te Jordh och Åhlefiske wid våra ogunst och bonga niset Tiff. Til wisso låte wi trycka vårt Secret på Ryggen å thessa bref, gifwet på vår Gårdh Wissby Varfrudagh ut supra år 1530.”

(e) Giöteb. Beskrifning p. 135.

(f) Per id tempus Otto Rudius Bahusiae Præses 1503 arcem Olsburgum (non Elfsburgum) stituctam a Suecis ad defensionem agri adjacentis, ac præsidio non exiguo munitam, clam de nocte, quæ Natalem Seruatoris antecedit, Stragemate quodam cepit. pag. 127 & 128.

(f) Vid denna tid, år 1503 (1523) intog Otto Rud, kommandanten på Bohus fästning, under natten före Frälsarens födelsedag i hemlighet och med krigslist Olsborgs fäste (icke Älvsborg), som uppförts av svenskarna till försvar för den därinvid liggande åkermarken, och som var befäst med en icke obetydlig besättning.

(g) Dannemarcks Hist. p. 824.

(h) Dannemarcks Rikes Hist. p. 825.

En gammal Tradition är, at thetta Olsborgs-Slott skolat warit bygt af en Kong Oluff benämd, som warit fördrefwen och fådt Kong Olofs dotter i Swerige til Drotning. Hwarmed twifwels utan menas Kong Olof den helige i Norrige, som ägde wår Swenska Olof Skotkonungs dotter til Drotning.

Icke långt från Slottet har warit Slottets rättare-Platz, theräst i Manna Minne funnits död-Skaller ock allehanda Menniskio-Ben på ett högt Bärge, som kallas Yxne Galga-Bärgtet.

Strax wid Nafwerstads-Kyrcka är uti en slätt Bärghälle såsom ett Steg eller Tråd efter en Menniskios barfot, $\frac{3}{4}$ aln långt, som säges af the gamla skolat skedt strax efter Synda Floden, tå the mente Bärge woro blöta, som lämnas ther hän.

Som hwart ock ett Härad har sitt Sigill, så har ock thetta ett med en Bjur eller Bäfwer uti, hållandes en Fisk uti Munnen, emedan många Biurar hemligen fångas af gemene Man i thetta Bullare-watnet, för Bäfwergjældens skuld, som the sälja ock få bra Penningar före utom håren, hwar af hattar göres, som kallas Castor-Hattar.

Sen Edingedals-Kyrcka ock Sockn med 5 St. Prästebols-Hemman, utom flera härliga Förmåner, kom ifrån Nafwerstads Pastorat wid Gräntze-Skildnaden, tå Bahus-Län föll til Sweriges Crono, under Prætext ock föregifwande, at then Socknen Edingedalen låg med Crone-Rättighet til Agerhus-Län och Christiania Stifft, men med Präste-Rättigheten til Bahus-Län, har Pastor loci nu ej mer än $\frac{1}{2}$ Tunna Malt i Landskyld, 4 kannor Råg, 10 Kalfskin ock en Topp, samt ett litet dock helt Hemman Norre Tingwalla/ som han dock får lämna, tå någon Präst-Äncka är i Lifwe, men eljest sielf bruka mot årlig Skatt ock Ränta, hwarföre thet ock är fritt för Rusthåld, Kneckte- ock Båtzmans-Rotering.

Norr om Nafwerstads-Kyrcka ser man ganska många Jordhögar, liksom wid Tanums Kyrcka ock Prästegård, hwar af slutas, efter the gambas Saga, at ther skedt ett stort Nederlag med Skottarna på bägge Ställen, theräst the slagnas kroppar blefwit begrafna ock thet i Näse-Kongarnas Tijd, hwilka, när the märckte them wara landade med sina Skepp, Båtar ock Hålckar wid Gribbestads Strand ock fingo weta, huru thessa Skottar igenom sina utsände Partier up i Bullarn dock wäster om watnet plundrade, härjade ock brände (ty Öster om Bollare-watnet kunde the intet komma, efter Almo-gen på then Sidan hade til sig taget ock ruinerat alla Farkostarna, at ingen kunde komma til them) sammansatte sig strax Näse-Kongen på Hällungstad i Krokstad med Näse-Kongen uti Signeböen i

Edingedalen samt Näse-Kongen i Raneborg, som nu heter Swarteborg, hwilka icke allenast gjorde then goda anstalt, at alla Fartyg med Pråmar ock Flottar (hwarpå the eljest kunnat satt sig öfwer Bollare-watnet) blefwo aldeles sönderslagne, utan ock bewarade Passet wid Långewals Bron (hwaräst än syns en lång Sten-Mur 100:de alnar) at the icke kunde komma öfwer, utan blefwo dels omsider ihjälslagne, dels flyktande til Wästerhafwet, ock tå the wille til Gribbestads Strand, blefwo the wid Tanums kyrcka af Kongen på Hudt i Tanums Sockn med Kongens tilhielp på Wetlanda, så hårdt angrepne, at icke allenast the gemene blefwo totaliter slagne, utan ock theras Kong slagen ock begrafwen wid ändan på Prästegårds-Myran, som hörer til Prästegårds-Ägor, hwar om bredare fins wid Tanums Beskrifning.

Eljest är thetta Pastoratet, bestående af 82 $\frac{5}{8}$ Hemman, i synnerhet sielfwa Prästegården öfwermåttan wäl belägen på en sund Ort med Skoghög rundt omkring, diupa dalar på then ena ock Bollare-watnet i Prospect på then andra Sijdan, utur hwilket han kan mäst dageligen hela Sommarn öfwer ha färsk Fisk på sitt Bord, nu Giäddor, Abbor, Braxen, Mört, Sijk, Löijor, Nors eller Slum, Ål ock Foreller, ibland ock Lax som kommer från Yde-Fiolen i Norrige, dock när mycket watn är, men är likwäl rar at se ock få.

Man förmenar ock kunna få Pärle-Musslor i Långewals Älfwen, allenast någon hade Förstånd söka ther efter på wissa årstider; Sammaledes finnas ock Musslor uti Sögårds-Älfwen, uti hwilka warit Pärlor fundna.

Uti sielfwa Bollare-watnet finnes ock ett Hafsdjur, kalladt then store Ormen, hwars kropp är så stor, som en Årsgammal Kalf med 4 Fötter lika som Gåse-Fötter, hafwandes en Stiärt icke annorlunda, än en Fyrfota, samt ett bredt Hufwud ock in uti Munnen gul, såsom en Fogel-unge: Swantsen är så tjock, som en 6 Tums Husestock samt ungefär 6 alnar lång, hwilket Herr Kyrckoherden Giädda mig sielf berättat at han then med egna ögon sedt, jämwäl många andra trowärdiga Menniskior, hwilka mena, at han gör ända på mycken Fisk til sitt uppehälle i Bollare-Siöen, ther han har sin Boring under en kringfluten Öö, som kallas Sanewijks-Öen, en Mil från Nafwerstads Prästegård. Märckeligt är, at thetta Hafsdjur intet oftare ses än emot bedröfweliga händelser uti Pastoratet, såsom Eldswåda ja ock mot Krig, dyr Tid ock stora Siukdommar, men gör ingen Menniska Skada.

Ifrån Lutheri Reformation til 1574 kan man ingen underrättelse få om Pastorernas antal i Nafwerstad, liksom på andra Ställen här i Bahus-Län, medelst åtskilliga Feigder ock Wädeldar, tå the til Antiquiteten hörande Documenter blefwit dels borttagne, dels upbrände.

1574 har warit en Pastor i Nafwerstad benämd Herr Rasmus, som, efter 20 års giord Tienst, blef transporterad til Tanum, thet man funnit af en gammal Attest ock bland gamla Gårde-Bref, theräst ses, at han warit i Nafwerstad än qwar 1590.

Men 1601 har redan Peder Jensen Giädda warit Pastor i Nafwerstad, som uti en gammal Kyrcke-Räkenskaps-Bok ses, men hwilket år hans anträde skedde, wet man intet. Han har warit gamla Religions-Probstens Gude Axelssons Sone-Son i Qwille ock kallat sig Norvagus i sina unga år, af orsak, at efter ingen Academia war i Dannemarck, utan the studerande reste til Wittenberg, jämwäl the Norska Studenter, kallade the sig til åtskildnad Norvagi ock the Danske Dani, ock altså kom han til at behålla thet Namnet, tils han blef promoverad, tå han kallades sig efter sin sal. Farfar Giädda, som härstammade af then urgamla Norska Adelige Familien. Blef död 1645 på sitt 90:de år.

A:o 1646 kom thess Son Gude Persson Giädda til Pastoratet, sen han warit några år sin sal. Fars Hielpe-Präst.

1659 förordnades efter honom til Pastor Jörgen Jansson Naur, som äktade Gude Perssons Äncka ock afsomnade 1671, tå hans Stiuf-Son Peder Gudesson Giädda året efter fick Fulmakt på Pastoratet, i anseende ther til, at han warit sin Stiuffars Medarbetare i Ordet några år, hwarwid tå han ther trälät med stor Flit ock Beröm i 44 år, blef han i sidsta Ofreden på Högstsal. Kong Carl then XII:tes nådiga Wilja ock Befalning transporterad 1716 til Wålnäs Pastorat up i Öster-Giötland ock Linköpings-Stiftt, theräst han dock arbetade troget, tils 1728 d. 10 Aug. tå han i Herranom dödde.

I hans Ställe til Nafwerstad förordnades strax Regiments-Prästen Johan Westadius 1716, men dödde 1719 d. 28 Dec.

Ock så kom åter, igenom Guds underliga Försyn ock Skickelse Giädde Familien til Pastoratet igen, i ty sal. Per Gudessons Son, nu warande Pastor i Nafwerstad Herr Gude Persson Giädda, som warit icke allenast sin sal. Fars Hielpe-Präst ifrån 1709 til 1716, utan ock i Foss, samt i Westadii Tijd, blef benådad med Kongl. Fulmakt 1721 och lefwer ännu med Nöije, Heder ock Wältrefnad in emot

sina 70 år: Kan nu hans Son, som ock heter Per Gudesson, är Student, men nu kallad från Academien til sin Fars Hielpe-Präst, få then Nåden ock Lyckan af Gud at bli efter önskan sin Fars Efterträdare, så har Giädde-Familien orsak at innerligen tacka Gud, som them ock theras Barn, Son efter Son nu snart i 200 år wid thet Pastoratet bibehållit lika såsom uti Qwille.

Märckeligt är til Slut, hwad om sal. Per Jenssen Giädda thess Sone-Son Per Gudesson berättas kort före thess saliga Hädanfärd, nemligen tå han sidsta gången skulle predika i Edingedalens uppenbarades honom i Sömmen Natten förut många af hans gamla Förfäder, liksom hade han alla tilförne sedt ock känt, hwilka, under Samtalet, försäkrade honom snart skola komma efter åstundan til samma glädie ock härlighet, hwilket också skedde, i ty tå han fast frisk om Morgonen upstod ock hade förrättat sin Gudstienst, dock wid Slutet märckte kraffterna så aftaga, som skulle han aldrig mer orcka at predika, tog han ett kärligt Afsked af Församlingen, äfwen i Nafwerstad efter Fördublingen, och ther på lades han strax ned ock efter några dagars Förlopp sal. afsomnade. Lika händelse är ock införd i sal. Per Gudessons Giäddas Personalier, som i sitt 80:de ålders år saligen afled på Wältnäs Prästegård i Östergötland 1728 d. 10 Aug. hwars Äncka, som war en Ruda med 2:ne sina ogifta Döttrar flötte efter Nåd-året til sin Födelse-Ort ock enda k. Sonen i Nafwerstad, ther Modren en Häradshöfdinge-Doter lefde med Nöije til sin dödodag 1732 d. 15 Julii ock then äldste Doteren Wiwika äfwen så tils 1740 d. 27 Martii.